

Ümmü BULUT*-Hüseyin BAL**

Sosyolojik Açıdan Tahtacı Grupların Araştırılması (Muğla Örneği)***

Investigation of Tahtaci Groups within Sociological Perspective (Muğla Case)

ÖZET

Tahtacılar (Türkmen Alevileri) , XIX. yüzyıldan beri, giderek artan bir şekilde bilim adamları, gezginler ve derlemecilerin dikkatini çekmiştir. Seyahatnamelerde, raporlarda, bilimsel araştırmalarda-çalışmalarda, derlemelerde bazen kısa, ama öz; bazen uzun ve detaylı, kısmen de yüzeysel olarak yer almış bir etnik ve dini topluluktur. Bu bakımdan Tahtacılar Türkmen “Alevî” topluluk denmektedir. Tahtacılar grup kimliğini veren her ne kadar uğraştıkları meslek gibi görünse de burada asıl olan Aleviliktir. Günümüzde Tahtacıların Adana, İçel, Antalya, Aydın, Balıkesir, Edremit, Manisa, Isparta, Muğla, Denizli, İzmir, Gaziantep şehirlerinde yaşadıkları bilinmektedir. Bu çalışmada amaç Muğla’da yaşayan Tahtacı grupların gerek dini gerekse de etnik kimliklerini ne kadar benimsediklerini buna bağlı olarak geleneklerini ve kültürlerini günümüzde ne kadar yaşattıklarını tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kimlik, Din, Alevilik, Tahtacı, Etniklik.

ABSTRACT

Tahtacılar (Turkoman Alevi) XIX. since the eighteenth century, have attracted the attention of an increasing number of different scientists, travelers and collector. They are an ethnic and religious group mentioned in travelogues, reports, scientific researchers/studies, sometimes in brief and sometimes long and detailed. In this regard, we can say Turkmen “Alevi” community instead of Tahtacı. Although the profession seem to gives group identity to Tahtacı, in fact Alevism give identity them. Today, Turkoman Alevi is known that live Adana, İçel, Antalya, Aydın, Balıkesir, Edremit, Manisa, Isparta, Muğla, Denizli, İzmir, Gaziantep. The purpose of this study is to determine how Tahtacı adopt identity which are religious and ethnic identities in Muğla accordingly, and how much they keep alive their traditions and culture.

Keywords: Culture, Identity, Religion, Alevism, Tahtacı, Etnicity.

* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

** Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

*** Bu makale, birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığında yazdığı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Giriş

“Tahtacı” sözcüğü Osmanlı’dan beri orman işçiliği yapan ve kimliği “Alevi” olan gruplar için kullanılmaktadır. Genel kabule göre bu adlandırma yapılan bir işin, mesleğin adı olmaktan çok, ağırlıklı olarak yaşanan bir inancı ifade etmektedir¹. Alevi-Bektaşî literatüründe belli bir yeri olan Tahtacı grupları ve yaşamı üzerine eserler incelendiği zaman dini pratiklerin topluluk yaşamı üzerindeki etkisinin öne çıktığı görülecektir. Zira din kurumu, yapılaşmış sürekliliği ve evrensel boyutlarıyla belli gereksinimleri karşılamaya yönelik sosyal bir örgütlenmedir. İnanç sistemi, ibadetler, törenler, bunları belirleyen değerler, normlar ve dinsel grup ya da topluluğun ortak davranış kalıplarıyla bir bütündür². Aleviler, Türkmen’dir. Bazı yörelerdeki Aleviler boy adları ve soyadları ile isimlendirilirler. Tahtacılar, Toroslar’da, Ege’de Kazdağı’nda, Muğla yöresinde orman köylerinde yaşayan, geçimlerini orman işinden kazanan Alevi Türkmenler’dir³.

Türkiye’de yaşayan Tahtacıların nüfusu üzerinde bugün somut herhangi bir istatistiksel veri bulunmadığı için ele alınan çalışmalarda sonuçlar genellikle tahminlerden ibarettir. Bazı araştırmalarda Tahtacı nüfusu 100 bin olarak ifade edilmiş, bazılarında ise sadece hane sayısı verilip bu da 20 bin olarak belirtilmiştir. Bu veriler 1920 ve 1930’lu yıllara ait kaynaklarda yer almaktadır. Günümüzde ise topluluğun nüfusu yaklaşık olarak 40-50 bin hanede 300-400 bin olarak gösterilmektedir⁴.

Bu çalışmada Muğla’da yaşayan, hem etnik kimliğe sahip hem de dini kimliğe sahip Tahtacı (Türkmen Alevi) grupların kültürlerini ne kadar benimsedikleri, geçmişte var olan geleneklerini günümüze ne kadar taşıdıkları, hangi değerleri korudukları, hangi değerleri değiştirdikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türkçede “ağaç kesen, tahta biçen ve kereste işleriyle uğraşan kimse” anlamına gelen Tahtacı ve bir meslek adı olan tahtacılık, zamanla kendilerine özgü bir mezhep inancının varlığına inanan bu topluluğu karşılar duruma gelmiştir. Tahtacı adına yazılı kaynaklarda ilk olarak 16. yüzyıla ait Osmanlı tapu tahrir defterlerinde arşiv vesikalarında “cemaat-i tahtacıyan” şeklinde rastlanmaktadır⁵. Bu konuda Biçen genel kabulün aksine, hiçbir tahtacı toplumunda ad, soyadı, sülale ve yer adı olarak kullanılmayan “Ağaçeri” ile tahrir defterlerinde geçen “Cemaati Tahtacıyan” kavramlarının söz konusu Tahtacıları anlatmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir⁶. Tahtacıların kökeni ve adı konusunda ortaya konan görüşler tartışmalı

¹ Hüseyin Yüksel Biçen, *İnanışları ve Gelenekleriyle Tahtacılar*, Tek Ağaç Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 99.

² Hüseyin Bal, *Sosyolojik Açından Alevi Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi*, İstanbul, Ant Yayınları, 1997, s. 24.

³ Cemal Şener, *Türkiye’de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar*, Etik Yayınları, İstanbul, 2006, s. 75.

⁴ Nilgün Çıblak, *Mersin Tahtacıları*, Ürün Yayınları, Ankara, 2005, s. 31.

⁵ Nilgün Çıblak, *a.g.e.*, s. 31.

⁶ H. Yüksel Biçen, *a.g.e.*, s. 104.

olmakla birlikte Türkmen kökenli ve Oğuz boylarından geldikleri konusunda ortak bir kabul söz konusudur⁷.

Yörükân, Tahtacıların aslında Bağdat'tan geldiklerini belirtmektedir. Ona göre, Tahtacılar Bağdat civarından hareket ettikten sonra, uzun müddet Çukurova ve Ceyhan'da kalmışlardır. Bilgiler Tahtacıların atası olan Durhasan Dede'ye kadar bilinmektedir, ondan öncesi bilinmemektedir⁸. Tahtacıların ve Yanyatır Ocağı'nın piri sayılan Durhasan Dede'nin de Bağdat'tan geldiği ifade edilmektedir⁹.

Anadolu'daki Alevi oymaklarından biri olan Tahtacılar, diğer Aleviler'den farklı özelliklere de sahiptirler. Tahtacı dedeleri ocak denen ve kutsal saygınlığı olan iki soydan gelir; bunlardan biri İzmir'in Narlıdere Köyü'ndeki Yanyatır Ocağı, diğeri Aydın'ın Reşadiye Bucağı'ndaki Hacı Emirli Ocağı'dır. Bu iki ocağın dedeleri birbirine bağlı olmadığı gibi bunların üstünde veya altında bir başka ocak dedesi de bulunmamaktadır¹⁰.

Her iki ocağa bağlı bugünkü Tahtacı oymaklarını şu şekilde sıralanabilir:

Yanyatır Ocağı'na Bağlı Tahtacı Oymakları: Çobanlı Oymağı, Çaylak Oymağı, Sivri Külahlı Oymağı, Cingöz Oymağı, Üsküdarlı Oymağı, Enseli Oymağı, Ala Abalı Oymağı, Çiçili Oymağı, Mazıcı Oymağı, Kahyalı Oymağı, Gökçeli Oymağı, Nacarlı Oymağı.

Hacı Emirli Ocağı'na Bağlı Tahtacı Oymakları : Şehepli Oymağı, Kabakçı Oymağı, Aydınlı Oymağı¹¹

İki ocak da Ceyhan Durhasan Dede merkezli olup, göçten sonra Ege Bölgesinde ayrılmışlardır. Hacı Emirli Ocağı bu gün varlığını sürdürmediği için, Yanyatır Ocağı ile aralarında ne gibi farklılıkların bulunduğu bilinmemektedir. Bu yöredeki Tahtacılar mesafe olarak çok daha uzak olan, İzmir Narlıdere'deki Yanyatır Ocakları'na bağlı dedeler hizmet vermektedir. Yanyatır Ocakları'nın merkezi Narlıdere Köyü'dür¹².

Yöntem

Bu çalışma Muğla'da yaşayan Tahtacı grupların hem kültürel hem de dini inanç ve geleneklerinin günümüzdeki belirlenmesi açısından bir alan araştırmasıdır. Tahtacı kimliğinin ve kültürünün daha iyi analiz edilmesi için de Tahtacılar üzerine yazılmış ilgili kaynaklara başvurulmuştur. Nitel yönteminin kullanıldığı araştırmada kültür ve inanç bakımından farklılıkları olan Tahtacı Türkmen gruplarının özelliklerini anlamak için emik yaklaşım içinde, derinlemesine görüşmeler

⁷ Faruk Sümer, *Oğuzlar, Türkmenler, Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Ana Yayınları, İstanbul, 1980, s. 620.

⁸ Y. Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 153.

⁹ Ali Aksüt, *Dünden Bugüne Türkmenler*, Kayhan Matbaası, İstanbul, 2003, s. 21.

¹⁰ Nilgün Çıblak, *a.g.e.*, s. 36.

¹¹ Y. Ziya Yörükân, *a.g.e.*, s. 151-199.

¹² H. Yüksel Biçen, *a.g.e.*, s. 104.

yapılmıştır. Görüşmelerden alınan cevaplar yorumlayıcı yaklaşımla analiz edilmiştir. Aynı zamanda Tahtacıların geleneklerini anlayabilmek için evlerde, belli törenlerde gözlemler yapılmıştır.

Çalışma; Muğla'nın Yeni Mahalle, Cumhuriyet Mahallesi, Çörüş Köyü, Fevziye Köyü, Kemaliye Köyünde yürütülmüştür. Araştırma sürecinde görüşmeci, Yeni Mahalle'de cenaze törenine; Cumhuriyet Mahallesi'nde Nevruz, Hıdrellez, kurban, bebek tuzlama etkinliklerine katılmıştır. Örneklem olarak üç köy ve ilçe merkezindeki iki mahalle seçilmiştir. Cumhuriyet Mahallesi'nden 11 kişi, Yeni Mahalle'den 5 kişi, Fevziye Köyü'nden 5 kişi, Kemaliye Köyü'nden 4 kişi, Çörüş Köyü'nden 5 kişi olmak üzere toplamda 30 kişi ile görüşülmüştür.

Bulgular Sosyo-Demografik Veriler

Tablo 1: Örneklem yerleşim yerlerine göre dağılımı

	Sayı	Yüzde	Toplam Yüzde
Cumhuriyet Mahallesi	11	36,7	36,7
Çörüş Köyü	5	16,7	53,3
Fevziye Köyü	5	16,7	70,0
Kemaliye Köyü	4	13,3	83,3
Yeni Mahalle	5	16,7	100,0
Toplam	30	100,0	

Katılımcıların 11'i (% 36,7) Cumhuriyet Mahallesi'nde, 5'i (%16,7) Yeni Mahalle'de, 5'i (%16,7) Çörüş Köyü'nde, 5'i(%16,7) Fevziye Köyü'nde, 4'ü (%13,3) Kemaliye Köyü'nde yaşamaktadır.

Tablo 2: Yaş

	Sayı	Yüzde	Toplam Yüzde
18-25	3	10,0	10,0
26-35	3	10,0	20,0
36-45	2	6,7	26,7
46-55	7	23,3	50,0
56-65	7	23,3	73,3
66-75	6	20,0	93,3
76-85	2	6,7	100,0
Toplam	30	100,0	

Katılımcıların 14'ü (%46,9) 46-65 yaş aralığında, 8'i (%26,7) 66-85 yaş aralığında, 8'i (%26,7) 18-45 yaş aralığındadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu orta

yaş ve yaşlı kuşaktadır. Bu yaş kuşağına mensup kişilerin Alevi kültürüne ilişkin bilgilerinin diğerlerine göre daha fazla olmasından dolayı araştırmacı bunu bilerek tercih etmiştir.

Tablo 3: Cinsiyet

	Sayı	Yüzde	Toplam Yüzde
Kadın	10	33,3	33,3
Erkek	20	66,7	100,0
Toplam	30	100,0	

Katılımcıların 20'si (% 66,7) erkek, 10'u (% 33) kadındır. Tahtacıların kültürü hakkında kadınlara sorular yöneltilmiş ancak kadınlar bu konuda erkeklerin daha bilgili olduğunu ifade etmişler ve araştırmacıyı erkek katılımcılara yönlendirmişlerdir.

Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde	Toplam Yüzde
İlkokul	17	56,7	56,7
Ortaokul	1	3,3	60,0
Lise Terk	1	3,3	63,3
Lise	2	6,7	70,0
Üniversite	7	23,3	93,3
Okuması yazması yok	2	6,7	100,0
Toplam	30	100,0	

Katılımcıların 17'si (% 56,7) ilkokul mezunu, 7'si (% 23,3) üniversite mezunudur, 2'si (% 6,7) lise mezunu, 2'si (% 6,7), 1'i (% 3,3) ortaokul mezunudur. Katılımcıların 1'i (% 3,3) lise eğitimini tamamlamamıştır.

Kimlik ve Kültürel Süreçlere İlişkin Bulgular

Hem dini hem de etnik kimliğe sahip olan Tahtacılar, toplumda kendilerini dini kimlikleriyle tanımladıklarını göstermektedir. Tahtacı olmak eskiden yapılan bir işin adı, baba mesleği ata mesleği olarak tanımlanmıştır.

Burada kültürel süreçlerden kastedilen Alevi kültürüne ilişkin bilgilerin genç kuşaklara aktarılması, doğum, evlenme ve ölüm gibi kültürel süreçlerdir.

Aleviliğin Öğrenildiği Kaynak

Aleviliğe ilişkin kültür öncelikle aile içinde öğrenilmektedirler. Katılımcılar aileye ek olarak Aleviliği cemevinden, dededen, kitap ve internet kaynaklarından öğrendikleri ifade etmişlerdir.

“Alevilik kültürünü ailedeki büyüklerimizden eski söyleyişlerden, deyişlerden bir şeyler kaparak öğrenirdik... Yol ile ilgili sözler var. Alevilikle ilgili sözler var... Bu

Değişlerden yol nasıl kurulmuş nasıl sürülmüş anlaşılmaktadır. Yolu kuran Hz. Muhammed ve Ali'dir. Yolu süren Kırklardı..." (Erkek,81, Çörüş Köyü)

Katılımcıların çocukları da Alevi kültürüne ilişkin bilgi ve uygulamaları aile içinde öğrenmektedirler. Aleviliği en iyi öğretebileceği düşünülen kaynaklara bakıldığında; Alevi kültürü açısından dede ve cemevinden öğrenilen bilgilere güvenilmektedir. Bu konuda Aleviliğin uygulayarak ve yaşayarak öğrenilebileceğini ifade edenler olduğu gibi derneklerden öğrenilebileceğini ifade edenler de vardır.

Doğum

Doğumla birlikte halk arasında yapılan işlemler tuzlama, diş hediği, duşak kesme, aydaş kaynatmadır. Duşak kesme ve aydaş kaynatma uygulamaları günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Bebeği tuzlama ve diş hediği geleneği az da olsa devam etmektedir.

Tuzlama: Bebek dünyaya geldikten ve göbek bağı düştükten sonra aile büyükleri çağrılır, bal, baharat karıştırılarak bebek tuzlanır. Bebek iki veya iki buçuk saat tuzda kalır daha sonra banyo yaptırılır. Bazı katılımcılar eskiden şampuanla yıkanma olanağı olmadığı için bebeklerin kokmamasını sağlamak adına bu uygulamaların yapıldığını ifade etmişlerdir:

"Çocuk dünyaya geldiğinde kırk günlükken tuzlarlar. Eskiden şampuan falan yokmuş ayda bir yıkanma olanağına sahipmiş insanlar, o yüzden bebekler kokmasın diye tuzlanırmış ama o artık yok..." (Kadın, 54, Çörüş Köyü)

Diş hediği: Uygulaması az olan diş hediği çocuğun ilk dişinin çıktığı zamanlarda buğday, nohut, fasulyenin kaynatıldığı komşuların da davet edilerek yendiği ifade edilmiştir.

"Çocuğun ilk dişi çıktığı zaman diş hediği yaparız. Buğday nohut fasulye mısır koyarız diş hediği kaynatırız. Bütün köyümüzün insanların toplatırız yediririz." (Erkek, 60, Cumhuriyet Mahallesi)

Duşak kesme: Çocuk ya da hayvanların iki ayağının birbirine bağlanmasına duşak denir. Çocuğun ayağına bağlanan duşak, çocuğun benzemesi istenen, huyu suyu iyi, sevilen, başarılı bir genç tarafından kesilir. Duşak kesecek olan şahıs, çocuktan 20-30 metre uzaklaşır ve gürültü yaparak (bağırarak) gelir, elinde bulunan makas ya da bıçak ile ipi keser. Bu sırada, çocuğun yanında bulunan ebesi ya da diğer büyükler, duşak kesenin ağzına önceden hazır edilen lokumdan verirler. Bu işlem üç kez tekrarlanır ve duşak kesme işi tamamlanmış olur. Kalan lokum çevrede bulunan kişilere dağıtılır. İnanca göre duşak kesilen çocuk düşmeden ve daha hızlı yürümeye başlar. Büyüyünce de, duşak kesen kişiye benzer ve onun yolunda gider¹³.

Kimi katılımcılar duşak kesme uygulamasının eskiden var olan ancak günümüzde geçerliliğini yitiren bir uygulama olduğu ifade etmişlerdir. Ancak tam olarak nasıl bir uygulama olduğunu tarif edememişlerdir. Kimi katılımcılar da duşak kesme uygulamasını bilmediklerini ifade etmişlerdir.

¹³ H. Yüksel Biçen, *a.g.e.*, s. 116.

Ad Koyma

Ad koyma konusunda, önceden aile büyükleri ya da Aleviler için önemli olan şahısların isimleri verildiği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Katılımcılar özellikle üç ismin çocuklarına vermediklerini ifade etmişlerdir. Bunlar Ömer, Osman, Bekir isimleridir. Bu adların tercih edilmeme nedenini Hz. Peygamberin vefatından sonra onun işaret ettiği Hz. Ali'nin halifelik hakkının elinden alınmasına ve bu süreçte olan olaylara bağlamaktadırlar.

“...bizde Ömer, Osman, Ebu Bekir bunları halifemiz olarak kabul etmeyiz, bizim halifemiz Hz. Ali deriz, bu isimleri çocuklarımıza vermemeye çalışırız. Birinci halifenin Hz. Ali olmasına inandığımızdan dolayı diğerlerinin onun hakkını yediğini düşünerekten biraz da içten içe kızarız.” (Erkek, 57, Fevziye Köyü)

Ömer, Osman, Bekir, ismi konusundaki hassasiyet fıkralara konu olmuştur. Bu konuda bir katılımcı aşağıdaki fıkrayı anlatmıştır.

“Bir dede Konya'daki bir Alevi köyüne cemevine gidecekti. Eskiden minibüs olmadığı için dede cemevine kamyonun üstünde gidiyormuş. Kamyonun üstünde dede bir saz çalayım demiş, rüzgâr vura vura sazın bütün düzeni kaçmış. Saz bozulmuş, oradan bir arkadaşına demiş dede:

-Akşam cem tutacağız ama sazın düzeni kaçtı.

Arkadaşı:

-Gel, Konya'da bir tanıdığım var ona ayarlatırız.

Gitmişler Konya'ya zaten yakınmış mesafe.

Arkadaşı:

-Osman Usta şuna bir el atıver düzeni kaçtı demiş.

-Tamam tamam demiş adam.

Usta:

-Oğlum Bekir demiş çırağın adı Bekir'miş.

Git Ömer'e de ki beş metre misina teli getirsin demiş. Dede düşünmüş Osman'a gel sazı ver, Bekir gitsin, Ömer teli getirsin, Osman sazı düzeltsin, olacak iş değil.

-Verin benim sazımı demiş dede.

-Ne oldu diye sormuşlar.

-Şimdi ben bu sazı getirdim demiş Bekir haber verecek Ömer teli getirecek Osman yapacak, ben de düzen tutacağım, kalsın demiş.” (Erkek, 81, Çörüş Köyü)

Evlenme

Söz, nişan, düğün konusunda Alevileri gelenekleri ile diğer toplumun gelenekleri arasında bir fark görülmemektedir. Ancak Aleviler diğer toplumlardan farklı olarak başbağı töreni yapmaktadırlar.

Başbağı

Başbağı evlilik töreni içinde gerçekleşir. Düğün ertesi günü kadınlar başbağı için toplanırlar. Başbağında bir kadın (genellikle yaşlı olduğu belirtilmiştir) yastık ile topluluğun ortasına gelir. Yastığı döver. Daha sonra gelin gelir ve yastığın üzerine oturur ve geline geleneksel kıyafetler giydirilir. Başına geleneksel başlık takılır. Dualar edilir.

Başbağı töreninin ilk defa evlenen kıza yapıldığı ifade edilmiştir.

“...Alınan gelin kızıoğlankız olduğu zaman kaynana ben kız aldım der yani ben dul kadın almadım da kız aldım der.”(Erkek, 47, Yeni Mahalle.)

Başbağının anlamı gelini komşulara tanıtmak, onlarla kaynaştırmak olarak ifade edilmiştir.

“..Bunun anlamı gelini çevresiyle kaynaştırmak, kaynanasıyla kaynaştırmaktır.”
(Erkek, 53, Fevziye Köyü.)

Evliliğe İlişkin Değişimler

Alevi gruplara Alevi olmayan ötekilerden kız almayı ve vermeyi isteyip istemedikleri sorulmuştur. Katılımcıların ötekilerden kız almaya ve onlara kız vermeye olumlu baktığı ortaya çıkmıştır. Kız alıp verme konusunda yaşanan değişimler konusunun daha da aydınlatılması için katılımcıların ailesinden ve birinci dereceden akrabalarında öteki gruplara mensup gelin ya da damat olup olmadığı sorulmuştur. Burada dikkat çekici olan husus katılımcıların 10'unun ailesinden, birinci dereceden akrabalarından birinin öteki gruplara mensup biriyle evli olmasıdır. Bu konuda eskiden olan sert tutumun günümüzde değiştiği görülmüştür.

Ölüm

Tahtacılar da kişi öldükten sonra toplumdaki genel uygulamalar yapılır. Ölünün gözleri kapatılır; çenesi bağlanır; yatağı değiştirilir; karnına bıçak (ya da makas, maşa) konur; bulunduğu odanın pencereleri açılır; gece ise, oda aydınlık tutulur. Cenaze defnedilmeden önce yıkanır, kefenlenir, cenaze namazı kılınır. Ardından defnedilir. Ancak bu benzerliklerin yanında bir takım farklılıklar da vardır.

Tahtacılar da kişi öldüğü gün gömülmez. Bir gece bekletilir ve o gece uyunmaz. Başında nefesler söylenir ve ağıtlar yakılır. Bu konuda bir katılımcı cenazenin başında ağlandığını ve bunun diğer toplumlarda hoş karşılanmadığını ancak Alevi gruplar arasında yaygın olduğunu ifade etmiştir.

“Sabah üç dört zamanlarında nefesler alınır. Orada yüz elli kişi varsa cenazeye ağlarlar. Normalde cenazenin arkasından ağlamak günahdır derler ama bizde öyle değildir. Nefesler söylenmeye başladığında cenaze yeni ölmüş gibi haykır haykır ağlarlar.” (Erkek, 44, Cumhuriyet Mahallesi)

Tahtacılar da diğer gruplardan farklı ve yaygın bir gelenek ölen kişiye kıyafet giydirmeye geleneğidir. Ölen kişiye iç çamaşırı ya da pijama giydirilir. Ölen kadın ise başbağında giydiği üç eteği de giydirilebilmektedir. Tahtacılar da yaygın bir gelenek

de cenaze gömülürken altına çarşaf, battaniye, cenazenin yanına sevdiği bir nesneyi koyma geleneğidir.

“Eşofman giyer, altına battaniye konur, eğer sevdiği bir şey varsa o da yanına gömülür. Çorabına, iç çamaşırına varasıya dek giydirilir çıplak gönderilmez, takım elbise falan giydirilir isteğine göre. Gecelik mutlaka giydirilir. Gömerken altına battaniye kafasının altına yastık konulur...” (Erkek, 35, Cumhuriyet Mahallesi)

“...Benim babaannem üç eteğiyle birlikte gömülmüş.” (Kadın, 23, Kemaliye Köyü)

Kişi öldükten üç gün sonra, kırk gün sonra ve bir yıl sonra yemek verildiği ifade edilmiştir. Eskiden kişi öldükten sonra döşek yemeği diye bir geleneğin olduğu ancak bunun günümüzde uygulanmadığı da ifade edilmiştir.

“...Üç gün sonra bir daha yemek verilir. Bir de kırk gün sonra yemek verilir bizde. Bir de yıl yemeği yaparlar.” (Erkek, 47, Yeni Mahalle)

“...Cenaze konulup geldikten sonra ev sahibi ile horoz (Cebrail) yenir.- bizde eskiden döşek aşısı yapılırdı o da kuzudan olurdu, o cenaze kalkınca olurmuş.” (Erkek, 81, Çörüş Köyü)

Söz konusu araştırma alanlarında Alevi gruplar cenazelerini kendileri kaldırmaktadır.

“Burada cenazeyi ben kaldırıyorum. Cumhuriyet Mahallesinde ..... kaldırıyor.” (Erkek, 81, Çörüş Köyü)

İnanca Yönelik Bulgular **Tahtacıların İnanç Yapısı**

Tahtacı Türkmenler Alevidir. Eğer bir mezhep adı vermek gerekirse Caferi’dirler. Bu yolu seçmelerindeki en büyük etken önce Ahmet Yesevi’den güç alan Horasan Pirleri etrafında toplanmaları hatta bir kısmı ile Anadolu’ya gelmeleridir¹⁴.

Üçler’in (Allah-Muhammed-Ali), Beşler’in (Ehl-i Beyt’in), Yediler’in (Üçler ile Hasan-Hüseyin-Hatice ve Fatma Ana’nın veya çeşitli rivayetlere göre Hz. Ali’nin yedi neferi ya da aşıkı sadıklarına olarak bilinenler), On iki İmam’ın, On dört Masum-u Pak’ın, On yedi Kemberbest’in ve Kırkar’ın etrafında çevrelenmiş olan akidelere ve efsanelere inanmak Aleviliğin şartlarından¹⁵.

Alevilerde, dört kapı 40 makam düsturu tartışmasız kabul edilmiştir. Dört kapı; şeriat, tarikat, marifet, hakikat kapılarıdır ve her kapının kendine özgü engelleri, kuralları, yaptırımları vardır. Tahtacılar dört kapıya karşılık gelen dört yol kardeşi bulunmaktadır; bunlar sırasıyla musahip, aşına, peşine ve çiğildestir. Musahiplik kurumu diğer alevi kolları ve Bektaşilerde de bulunmasına rağmen, aşına, peşine ve çiğildeş sadece Tahtacılar vardır¹⁶.

¹⁴ Veli Asan, *Türkmen Alevileri*, Kardelen Sanat, Isparta, 2012, s. 51.

¹⁵ Turhan Yörükkan, “Alevi Kültürel Kişiliğin Oluşmasında Etkili Olan Ana Temalar”, *Yol Bilim Araştırma Dergisi*, S. 28, Şubat, 2008, s.130.

¹⁶ H. Yüksel Biçen, *a.g.e.*, s. 134.

İkrar

Alevilikte ikrar, Aleviliğe atılan ilk adım olarak ifade edilir. İkrar Alevilik yoluna giriştir. Kişinin dede karşısında ikrar vermesi yemin etmesi anlamına gelmektedir. Kişi eline, diline, beline sahip olacağına yemin eder.

İkrar yola giriş anlamındadır. Yola girerken dedenin huzuruna gelip telkinlerin dinledikten sonra yemin etmektir.” (Erkek, 61, Kemaliye Köyü)

“İkrar yemin ediyorsun eline, diline, beline sahip olacağına annene babana itaat edeceğine Muharrem ayında on iki gün oruç tutacağına yemin ediyorsun.” (Erkek, 55, Cumhuriyet Mahallesi)

“İkrar bu yolun ilk kapısıdır. Dört kapı vardır Alevilikte ikrar, musahip, aşına, peşinedir.” (Erkek, 44, Cumhuriyet Mahallesi)

Tahtacılar da kızların ve erkeklerin ikrarının alınması farklı dönemleri kapsamaktadır. Erkeklerin ikrarı kişinin ergenlik çağına girmesiyle birlikte alınmaktadır. Kızların ikrarı ise evlendikten sonra alınmaktadır. Bunun da nedeni kızın Alevi olmayan biri ile evlenebilme ihtimalinin olmasıdır. Eğer bir kız Alevi olmayan bir erkek ile evlenirse ikrarının geçersiz olacağı ifade edilmiştir. Ancak evlenmeden önce kızların da ikrarının alınabildiği ifade edilmiştir.

Musahip

Alevilik yolunun ikinci basamağı ve en önemli basamak olarak görülen musahiplik basamağıdır. Musahip kavramı halk arasında ortaklık olarak da kullanılmaktadır. Musahiplik kavramının söz konusu araştırma alanındaki kısaca anlamları “kardeş, yol kardeşi, ahret kardeşi” şeklindedir. Musahip olacak kişiler önceden karar vermekte ve dede huzurunda musahip olmaktadırlar. Musahip olacak kişiler yanlarında kurbanlık (genelde koç) ile birlikte gelmektedirler. Talip kendisine başka ocaktan musahip seçemez, kendi mensup olduğu ocak içerisinde bir musahip seçer. Musahip olabilmek için evli olma şartı aranmaktadır, ancak evli olan, koşulları birbirine yakın olan iki aile “yol kardeşi” olabilir. Bu konuda bir katılımcı evli olmadığı için musahip olamadığını dile getirmiştir.

“..Ben musahip olmak istiyorum ancak olamıyorum çünkü evli değilim” (Erkek, 35, Cumhuriyet Mahallesi)

Alevi geleneği musahipliği Hz. Muhammed ve Hz. Ali ve dayandırmaktadır. Mekke’den Medine’ye hicret ettiklerinde Hz. Muhammed orada bulunan halk ile Mekke’den göç edenleri kaynaştırmak için, Medineliler ile Mekkelilerden kendilerine birer kardeş bulmalarını ve onunla mallarını paylaşmalarını istemiştir. Herkes musahibini seçtikten sonra Hz. Peygamber de Hz. Ali ile musahip olmuştur.

“Hz. Muhammed ile Hz. Ali musahiptir. Aynı mintan altında tek vücut olmuşlardır...” (Erkek, 60, Cumhuriyet Mahallesi)

Musahiplikten sonraki basamak olan aşinalığa geçmeden önce talip musahip olduktan sonra öz ayırma ritüelini gerçekleştirmek zorundadır. Çünkü talip aşına olmak için özünü ayırmak zorundadır. Talipler özlerini ayırmak için kurban kesmektedirler.

“Musahiplikten sonra öz ayırma diye bir şey vardır, senin işlediğin günahlarının musahibine geçmemesi için. Öz ayırınca benim günahım musahibimi tutmaz, musahibimin günahı beni tutmaz.” (Erkek, 44, Cumhuriyet Mahallesi)

“Özü ayırdıktan sonra sonsuza kadar kardeş oluyolar. Bazıları özünü ayırmayıp birbirlerinin günahına razı oluyolar. Ki öz ayırma aşına olmak için yapılan bir şeydir.” (Kadın, 26, Cumhuriyet Mahallesi)

Aşına

Alevilik yolunun üçüncü basamağı aşinalıktır. Aşına kelime anlamı olarak bildik tanıdık anlamına gelmektedir. Aşinalık talibin kardeş sayısının artmasıdır.

“...aşına bildik tanıdık aile akraba anlamına gelmektedir.” (Erkek, 55, Cumhuriyet Mahallesi)

“Kardeş sayın artar evli çiftler olur.” (Erkek, 44, Cumhuriyet Mahallesi)

“Aşinalık da aynen musahiplik gibi ikinci bir kardeşdir. Aileyi biraz daha büyütme demektir.” (Erkek, 60, Cumhuriyet Mahallesi)

Kimi yerde aşına olunurken bir elmayı dörde bölerek kurban etme geleneğinin olduğu ifade edilirken kimi yerlerde cebrail (horoz) kesme geleneğinin olduğu ifade edilmiştir.

“Aşına olurken bir elmayı dörde bölersen” (Erkek, 44, Cumhuriyet Mahallesi)

“Aşına olurken bir tane horoz kesiliyor...” (Erkek, 75, Yeni Mahalle)

Peşine

Peşine, tanıdıkların arkasından gelen anlamındadır. Katılımcıların bazıları zeytin ya da hurma ile peşine olduğunu ifade ederken, bir elmayı dörde bölerek peşine olduğunu ifade edenler olmuştur.

“Peşine, tanıdıkların arkasından gelen, aile, akraba anlamına gelir.” (Erkek, 55, Cumhuriyet Mahallesi)

“Peşine olurken birer tane zeytin veya hurma verirsin.” (Erkek, 44, Cumhuriyet Mahallesi)

“Peşine olurken bir elmayı dörde bölersen.” (Erkek, 75, Yeni Mahalle)

Çiğildeş

Tahtacılar da bir kavram daha vardır o da söyleyiş farklılıkları ile çiğildeş, çingıldestir. Bazı katılımcılar Tahtacılar arasında çiğildeşin olmadığı ancak Hz. Ali'nin çiğildeşinin olduğunu ifade etmişlerdir. Hz. Ali'nin çiğildeşinin Hz. Muhammed olduğunu söyleyenler olduğu gibi, Hz. Ali'nin toprak ile çiğildeş olduğunu ifade edenler de vardır.

“Onu daha çevremizde olan yok, onu peygamberimiz ile Hz. Ali çingıldestir olarak bilir.” (Erkek, 61, Kemaliye Köyü)

Cem Töreni

Alevilerin yaptığı ibadetlere cem denir. Cem ibadet için ayrılmış bir evde, cemevinde veya dergâhın meydanı denilen yerinde yapılır. Cemi dede yönetir. Ceme kadın erkek canlar birlikte katılır¹⁷. Kırsal bölgelerde, özellikle tarla işlerinin sona erdiği kış döneminde yapılır. Cem bir mürşit yani bir baba veya bir dede tarafından yönetilir. Cem başlamadan önce mürşit on iki hizmet görevini dağıtır¹⁸. Bir cemde bulunan on iki hizmet görevlileri dede (mürşit, cemi yönetir), mürebbi (rehber, ceme katılanlara ve görgüsü yapılanlara yardımcı olur), gözcü (cemde düzeni sağlar), delilci (çerağcı, delilin yakılması ve meydanın aydınlatılmasından sorumludur.), süpürgeci (süpürge çalar, gerekirse rehberine yardım eder), sakkacı veya ibrikçi (saka suyu dağıtan kişidir), pervane (cemi komşulara haber verir), şemsi (dolu dağıtan kişidir), kurbanı (kurban ve yemek işlerine bakar), güvende (zâkir, genellikle üç kişidirler saz çalarlar), meydancı şeklindedir.

Alevilerin inançlarının temelini oluşturan cemler, erkân ile başlayan içinde kurban, semah gibi etkinliklerin bulunduğu toplu biçimde uygulanan ibadet biçimleridir.

“Alevilik kültüründe bizim ibadet şeklimiz cemdir. Cem törenlerinde on iki hizmet yürütülür dualar edilir, semahlar dönülür. Nasıl Sünni kesiminde camide namaz kılınıyorsa Alevilikte de on iki hizmet cem evlerinde cem törenleri yapılır ve bu şekilde ibadet yapılır.” (Erkek, 58, Cumhuriyet Mahallesi)

Cemler, yıllık, aylık, haftalık yapılmaktadır. Yılda bir defa dede geldiğinde uygulanan cemler araştırma kapsamına giren bölgelerde Yeni Mahalle hariç diğer bölgelerde devam etmektedir. Yeni Mahallede bu cemin uygulanmama nedeni dedenin gelmemesidir. Buradaki katılımcılar dedenin gelmeme nedenini o bölgedeki Alevi nüfusun az olmasına bağlamaktadırlar.

Katılımcıların ifade ettiğine göre haftada bir (Perşembe akşamları) cemlerin yapılması uygulaması çoğu yerde terk edilmiştir. Bunu da nedenlerinden biri cemevlerinin olmamasıdır. Araştırma bölgelerinden cemevinin olduğu yer Çörüş Köyü'dür. Alevi gruplar şimdilik mürebbinin evinde veya taliplerden birinin evinde toplanarak cem ibadetlerini yerine getirdiklerini; ancak bu mekânların da kendilerine dar geldiğini ifade etmişlerdir. Uygulama alanı içinde günümüzde ceme ilişkin değişen, cemin gençlere açılmasıdır. Önceden kapalı olarak yürütülen cemlerin (yani ceme ikrarsız olanların dâhil edilmemesi) bir iki senedir gençlere açıldığı ifade edilmiştir.

Semah

Semah Alevi ve Bektaşî törenlerinde yaygın olan ve müzik eşliğinde uygulanan tören nitelikli ayindir. Semahtaki anlayış Hak'tan halka anlayışıdır. Semah çeşitleri

¹⁷ Cemal Şener, *Sorularla Alevilik*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2008, s. 34.

¹⁸ Irene Melikoff, *Hacı Bektaş; Efsaneden Gerçeğe*, (Çev. Turhan Alptekin), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009, s. 279.

vardır. Bunlar erkân semahı, normal semah ve mengi gibi semah çeşitleridir. Cem dışında dedenin katılmasının zorunlu olmadığı, onun yerine mürebbi ya da rehberin katılabildiği haftada bir gerçekleştirilen uygulamaların olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Kurban

Kurban inançların içinde bulunan önemli bir ritüeldir. Kurban bir şükürün ifadesidir ve kanlı ve kansız kurbanlar şeklinde sınıflandırılmışlardır. Aleviler arasında kanlı kurbanlar genellikle koç, teke, cebrail (horoz) gibi erkek hayvanlardan oluşmaktadır. Kansız kurbanlar da kömbe, elma gibi yiyeceklerden oluşmaktadır.

Kurban, dede tarafından veya musahipli kişiler tarafından okunmuş bir bıçakla kesilir. Kişi kurban keserken beline kement, başına da şapka ya da başlık geçirir, abdest alır, çorabı varsa çıkarır.

“Kurban okunmuş bıçak ile kesilir. Her bıçakla kurban can kesilmez. Kurban bıçağı ile kesilir. Musahipli kişiler keser kurbanı. Dededen el almış kişiler keser. Kurbanı herkes kesemez, onun da bir erkânı, duası vardır.” (Erkek, 55, Cumhuriyet Mahallesi)

Aleviler de tüm İslam âleminde olduğu gibi Kurban bayramında, Alevilik yoluna girerken ve yola devam ederken her basamakta, nevruzdan sonra, ölen kişilerin arkasından, işler yolunda gittiğinde, bir araba veya ev gibi bir şey alındığında, bir yere adak adandığında, oruçtan sonra, ziyaret yerlerine gidildiğinde, ölenler için üçünde (buna döşek kurbanı da denir) , yedisinde, kırkında ve yılında kurban kesilmektedir.

Oruç (Aşır, Muharrem Ayı)

Aleviler bir ibadet biçimi olarak oruç tutarlar. Aleviler Ramazan orucunu Kur'an kaynaklı farz bir ibadet olduğunu kabul etmedikleri için Ramazan orucunu tutmazlar¹⁹. Aleviler arasında da Ramazan'da oruç tutanlar da vardır. Alevilerin tuttuğu oruç, Muharrem ayında 12 gün olarak tutulan oruçtur²⁰.

Muharrem Oruç'unun Aleviler arasındaki önemi Hicri 10 Muharrem günü 72 sahabeyle birlikte İmam Hüseyin, Kербela'da Yezit tarafından şehit edilmiştir. Muharrem Orucu, İslam öncesi var olsa da, Kербela Olay'ından sonra Aleviler arasında daha çok önem kazanmıştır²¹.

Oruç, Tahtacılar da Muharrem ayında 12 gün olarak tutulur. Yas olarak kabul edildiği için 12 gün boyunca dünya nimetlerinden el etek çekilir. Oruç sabah ezanından önce başlar ve akşam da ezandan sonra açılır. Orucun başlangıcından sonuna kadar, yani tam 12 gün, kesinlikle su içilmez. Su yerine, pekmez, vişne gibi kırmızı renkli sıvılardan hazırlanan renkli su içilir. Oruç boyunca, evli olan çiftler,

¹⁹ Cemal Şener, *Sorularla Alevilik*, s. 19.

²⁰ Bedri Noyan Dedeбaba, *Bütün Yönleriyle Alevilik ve Bektaşılık*, Ardıç Yayınları, Ankara, 1998, c. VII, s. 322.

²¹ Lütü Kaleli, *Binbir Çiçek Mozağı Alevilik*, Can Yayınları, İstanbul, 1996, s. 257.

yataklarını ayırırlar ve kesinlikle birlikte yatmaz ve cinsel ilişkide bulunmazlar; tam bir cinsel perhiz vardır²².

“Bizim burada Alevilerin tuttıkları oruç Muharrem’dir. Oruç aynı zamanda bizde Kербela şehitlerine tutulan yastır.” (Erkek, 53, Fevziye Köyü)

“Yasını çekeriz. Ali’nin çocuklarını Muaviyeler esir ediyor. Hüseyin on iki gün savaşıyor. On iki gün savaş var...” (Kadın, 66, Cumhuriyet Mahallesi)

Oruçlu iken suyun bulandırılıp içildiği ifade edilmiştir. “Suyu bulandırmak” suyu saf olarak içmemek suyun rengini değiştirmek anlamına gelir. Su yerine vişne suyu, hoşaf ya da su ile pekmez karıştırılarak içilmektedir. Hz. Peygamber’in torunu Hasan’a zehir verildiği ve o sırada su verilmediği kabul edilir. Daha sonra Muaviye’nin oğlu Yezit taraftarlarının Hüseyin’e ve yakınlarına Fırat nehri kenarında, Kербela’da su vermedikleri için, onlar susuz şehit edildikleri için oruç süresince su niyetine hiçbir şeyin içilmediği ifade edilmiştir.

“Suyu bulandırmak: Fırat nehri daima bulanık akar. Muaviye ve askerleri Hz. Muhammed’in torununa o bulanık suyu bile içirmedikleri için biz de suyu saf içmeyiz.” (Erkek, 55, Cumhuriyet Mahallesi)

“Hasan, Hüseyin bulup yemedikleri su bulup içemedikleri için su bulandırılıp içilir.” (Erkek, 55, Cumhuriyet Mahallesi)

“Bu imam Hüseyin yasından gelmektedir, İmam Hüseyin zindanda kaldığında su dahi içmemiş zindanın altından O suyu içmemiş beyaz suyu biz de içmeyiz suyu bir şeyle karıştırarak içeriz.” (Erkek, 35, Cumhuriyet Mahallesi)

“Bu günde su içilmez çünkü Hüseyin’e on iki gün boyunca su içmedi Yezit. Ama onun yerine biz ne yapıyoruz. Suyu saf olarak değil renklendirerek, yani su bulandırılarak içilir. İmam Hüseyin susuz gitti.” (Erkek, 61, Kemaliye Köyü)

Aşure

Muharrem Ayında tutulan orucun hemen arkasından, içine on iki çeşit malzeme (buğday, mısır vs.) konulup kaynatılmaktadır.

Müslümanlar arasında öteden beri Muharrem’in onuncu günü bilinmektedir. Hz. Muhammed’in torunlarından Hüseyin Kербela’da Muharrem’in 10. günü şehit edildiği için aşure onun ruhu ve onunla birlikte ölenlerin ruhları için dağıtılır²³.

Tahtacılar için aşure günü birçok önemli gelişmenin yaşandığı gündür. Aşure günü hem yastır hem de buruk bir sevinç olarak da kabul edilir. Buruk sevinç hali, şehit edilen Hz. Hüseyin’in oğlu Zeynel Abidin’in kurtulmasıdır. Hz. Hüseyin’in şehit edildiği bu gün aynı zamanda Hz. Âdem’in günahlardan kurtulduğu, Nuh Peygamberin gemisinin karaya oturduğu, Hz. Musa’nın denizi ikiye böldüğü, Hz. İsa’nın Tur’a çıktığı, Hz. Muhammed’e Peygamberliğin geldiği gündür.

“Aşure günü İmam Hüseyin’in acılarının son buluşudur.” (Kadın, 26, Cumhuriyet Mahallesi)

²² H. Yüksel Biçen, *a.g.e.*, s. 160.

²³ 21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz Türk Töresi, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 1990, s. 107.

“Aşure Nuh peygamberden kalmıştır. Nuh peygamberin gemisinin karaya oturduğu zaman gemide bulunan fasulyesi nohudu mercimeği işte on iki çeşidi bulup bunları karıştırıyor.” (Erkek, 58, Cumhuriyet Mahallesi)

“...Âdem babanın günahlarından kurtuluşu, Musa peygamberin denizi yarıışı, Hz. Muhammed’e peygamberliğin gelişi, İsa peygamberin Tur’a çıkması, Yunus peygamberin balık kurtuluşundan kurtulması hep on Muharrem’e denk gelir. Bizim için on Muharrem Hz. Hüseyin’in şehit edilmesidir.” (Erkek, 81, Çörüş Köyü)

“İbrahim Peygamberin ateşe atılması, Yunus Peygamberin balığın karnında çıkması bunlar hep aşure gününe denk gelmektedir. Biz aşure kaynatıyoruz ama tam olarak nedenini bilemiyoruz bazen de derler ki kıyamet Muharrem ayında kopacak.” (Erkek, 75, Yeni Mahalle)

Diğer Sosyolojik Bulgular

Aleviliğin Felsefesi ve Temel Ahlaki İlkeler

Aleviliğin temel felsefesi insan, insan sevgisi, haksızlığa karşı durma, eline, diline, beline sahip olma olarak ifade edilmiştir. Alevilik dürüstlük, hümanizm ile özdeşleştirilmiştir; samimi olma, içten olma, sevgi, saygı, hoşgörü kavramları ile ifade edilmiştir. Tahtacılık işi ile ağaç sevgisi, orman sevgisi gibi birlikte verilmiştir.

Literatürdeki kaynaklarda Tahtacılar özgü bir takım ahlaki ilkeler aşağıdaki şekildedir: Din dinleme, gov govlama, gıybet eyleme, elinle koymadığını elleme, gözünle görmediğini söyleme, gözünle gördüğünü eteğinle ört, kendine hoş gelmeyen şeyleri başkalarına reva görme, eline, beline, diline sahip ol²⁴.

Tahtacılar grup içi ve grup dışı ilişkileri düzenleyen eline, diline beline sahip olma anlayışı mevcuttur. Eline sahip olmak, hırsızlık yapmamak, diline sahip olmak; kimseye iftira atmamak ya da kötü söz söylememek, beline sahip olmak; zina yapmamak şeklindedir. Alevilikte talipler ikrar verirken, musahip olurken eline, diline, beline sahip çıkacaklarına dair yemin etmektedirler.

Eline, diline, beline sahip olmak kavramları hemen hemen bütün katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Ancak bir görüşme esnasında din dinlememe, gov govlamamak şeklinde bir söylem ile de karşılaşmıştır. Din dinlememek başkasının söylediklerini gizlice dinlememek anlamına gelirken, gov govlamamak bir kişinin arkasından konuşmamak anlamına gelmektedir.

Kadının Yeri

Literatürdeki kaynaklara göre tahtacıların aile yaşamı ataerkildir. Ailenin yaşamının aile reisi planlar. Orman idaresiyle ilişkiyi o kurar, çarşıya pazara gider. Genellikle çadırdaki dede, nine, baba, anne, çocuklar birlikte yaşar. Evin içini varsa nine yoksa anne yönetir. Erkeklerin bir ayrıcalığı vardır. Oğlan çocukları sevilir. İlk çocuğun oğlan olması istenir. Ancak kız çocuğu hiçbir zaman aşağılanmaz, küçümsenmez. Kadın erkek ayrımı olmaz. Alevi düşüncesinde insan çok önemlidir. Kadın erkek yüz yüze semah tutarlar, çalışırken kadın erkek birlikte çalışırlar. Kadın

²⁴ Öznur Tanal, *a.g.e.*, s. 15.

erkek beraber odun biçer, odun eder, hayvana yük sararlar. Yaşamın her alanında kadın erkek bir aradadır²⁵.

Tahtacı kadınlarının çok becerikli olduğu ifade edilmektedir. “Tahtacı gelininin orman işinde tek başına yaptığını dokuz köylü erkeği bir araya gelse yapamaz.”²⁶ sözüyle Tahtacı kadınlarının tahtacılık işinde iyi olduğu anlatılmaktadır.

Günümüzde araştırma bölgesinde tahtacılık kalmamıştır ve dolayısıyla kadınların da bu meslekte etkinlikleri de kalmamıştır. Araştırma alanında dört ailenin yanında bulunmuş, orada aile içi ilişkiler gözlemlenmiştir. Aile içi işbölümünün kesin çizgilerle birbirinden ayrılmadığı, ev işlerini kadın ve erkeğin yardımlaşarak yaptıkları gözlemlenmiştir.

Tahtacılarda Simgeler ve Semboller

Harfler aracılığıyla resim yapılması: İslam fıkhında resim put sayıldığı için Alevi-Bektaşî geleneğinde yazılarla resim yapılmıştır. Bu yöntemle harfler bir resim olacak şekilde kullanılmıştır.

Zülfikar resimleri: Zülfikar çok kudretli bir kılıç olarak bilinir. Hz. Ali'nin kılıcının adı Zülfikar'dır. Bir sanat eserinde Hz. Ali varsa Zülfikar'ı da yanındadır. Alanda karşılaşılan sembollerden biri Zülfikar resmidir. Zülfikar resminin arabaların arka camına yapıştırıldığına rastlanılmıştır.

Hz. Ali'nin resminin bir iş yerinde duvara asıldığına şahit olunmuştur ancak işyeri sahibi bu resmin üzerini kapatmıştır. Bunun nedeni sorulduğunda o mekâna sadece Alevilerin gelmediği aynı zamanda Alevi olmayan gruplarında gelebildiği ifade edilmiştir.

Deve üstünde tabut götüren deveci resmi: Hz. Ali sağlığında, ölümünden sonra gelecek Bedevi'ye cenazesinin teslim edilmesini vasiyet eder. Oğulları Hasan ve Hüseyin bu vasiyete uyarlar ve kapıya gelen yüzü örtülü kişiye tabutu teslim ederler. Sonra ardından koşarlar babalarının cenazesini nereye gömeceğini sormak isterler. Tabutu götüren deveci yüzündeki örtüyü kaldırır babaları Hz. Ali'dir ve cenazeyi oraya gömerler. Başka bir anlatıma göre: Hz. Hasan ve Hüseyin deve, tabut ve deveciyi görünce, deveciyi koşup kucaklamak isterler, fakat deve, deveci ve tabut birden kaybolur ve göğe çekilir.

Ağaç ve gül dalı şeklinde resim: büyük bir gül içine Allah, Muhammed ve Ali adları yazılır. İki gonca içerisine Hasan ve Hüseyin, yaprakların üstüne de On iki İmamların adları yazılır. Ağaç şeklinde olanlarda bu adlar meyvelerin üzerine yazılır²⁷.

²⁵ Musa Seyirci, *Batı Akdeniz Tahtacıları*, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 24.

²⁶ Musa Seyirci, *a.g.e.*, s. 181.

²⁷ Bedri Noyan Dedebeba, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik*, Ardiç Yayınları, 1998, c. IV, s. 660-661.

Aslan resimleri ve aslan şeklindeki yazılar: Bektaşiler ve Aleviler aslanı Hz. Ali'nin simgesi olarak kabul ederler²⁸.

Kazayağı: Tahtacıların en büyük oymağı olan Çaylakların mezar taşlarında yaklaşık otuzar derecelik açı ile bir noktada kesişen uzunlukları aynı olan üç çizgiden oluşan semboller vardır. Bu sembol cemlerde giyilen üç eteklerde kullanılmaktadır²⁹.

Bu simge tüm Aleviler için kutsal kabul edilen turna ayağı olabilir. Çünkü turna, Tahtacı ve Alevi nefeslerinin en yaygın motiflerinden birisidir³⁰.

Bir katılımcı Turnanın türkülerde geçtiğini ifade etmiştir.

“...turna bizim türkülerimizde geçer.” (Erkek, 75, Yeni Mahalle)

Katılımcılara kazayağı sembolünün anlamı sorulduğunda bu simgenin anlamını tam olarak bilmediklerini, ancak bu sembolün üç etek kenarlarında da rastlanıldığını belirtmişlerdir.

“Kazayağı simgesi üç eteğin kenarında var. Eski zamanlarda varmış ama bilmiyorum. Eskiden erkeklerin iş gömlelerinde de var simge” (Kadın, 26, Cumhuriyet Mahallesi)

Sayı olarak 3'ün önemli bir sembol olduğu da ifade edilmiştir.

“Bizde üç önemlidir. Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali. Eline, diline, beline. Bazı uygulamalar üç defa yapılır.” (Kadın, 31, Kemaliye Köyü)

Sonuç

Alan çalışması olan söz konusu çalışmaya günümüzde yaşayan Tahtacıların kimliklerini, kültürlerini analiz etme amacı ile başlanmıştır. Literatürde Tahtacı kimliği ve gelenek göreneklerine ilişkin bilgiler vardır. Ancak günümüzdeki Tahtacıları analiz etme açısından özellikle Muğla'da yaşayan Tahtacıların kültürlerini, geleneklerini, kendilerini toplumda nasıl tanımladıklarını sosyolojik olarak analiz etme açısından bu çalışma önem taşımaktadır.

Burada araştırma bulgularından yola çıkılarak aşağıdaki soruların yanıtı aranmıştır.

- Katılımcılar algısında dinsel ve etnik kimliklerinde ne gibi değişimler yaşamaktadırlar?
- Tahtacılar kültürlerini, gelenekleri ve inançlarını nasıl yaşamaktadırlar? Bunlara hangi anlamları yüklemektedirler?
- Kültürel aktarım hangi kaynaklar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir?
- Cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir durumu gibi bağımsız değişkenler Tahtacı gelenek, inanç ve uygulamalarının yaşanmasında, aktarılmasında ne kadar etkilidir?

²⁸ Bedri Noyan Dede Baba, *a.g.e.*, c. IV, s. 664.

²⁹ H. Yüksel Biçen, *a.g.e.*, s. 111.

³⁰ H. Yüksel Biçen, *a.g.e.*, s. 111.

Yine Tahtacı gelenek, inanç ve uygulamalarının yaşanmasına yaşanan yerin/mekânın etkisi nedir?

Günümüzde Muğla’da yaşayan Tahtacıların kimlik algılarında meydana gelen değişimler; kültürlerini, geleneklerini, inançlarını nasıl yaşadıkları ve bunlara hangi anlamları yükledikleri; kültürel aktarımın hangi kaynaklar aracılığıyla gerçekleştirildiği anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlarla ilgili geleceğe yönelik tespitlerde bulunulmuştur. Yine Muğla örneklem olarak ele alınan bölgeler arasındaki farklılıklar göz ardı edilmemiştir.

“Katılımcıların algısında dinsel ve etnik kimliklerinde ne gibi değişimler yaşamaktadırlar?” sorusunun yanıtı Tahtacıların toplumda kendilerini nasıl tanımladığı ile ilgilidir. Katılımcılar, kendilerinin “Tahtacı” olmaktan ziyade Alevi olduklarını ifade etmektedirler. Çünkü onlara göre “Tahtacı” kelimesi eskiden atalarının, dedelerinin, babalarının yaptığı bir mesleği anlatmaktadır. Katılımcılar kendilerini ifade ederken etnik kimliklerini yani Türkmen kimliklerini çok az kullanmaktadırlar. Ancak etniklik açısından katılımcılar soylarının nereden geldiğinin, Anadolu’ya göç ederken hangi yolu takip ettiklerinin bilgisine sahiptirler. Özellikle örneklem olarak seçilen gençler Aleviliğe dair inanış ve uygulamaları bilmemelerine rağmen nereden geldiklerini ve kökenlerini bilmektedirler. Buradaki önemli bir nokta katılımcıların kendilerini ifade ederken kullandıkları kimlik tanımı daha çok dini kimlik olarak öne çıkmaktadır.

Kimlik oluşum sürecinde genellikle “biz-öteki” ayrımının olduğu görülmektedir. Bu durum yumuşak bir biz -öteki ayrımından ziyade birbirini dışlama ve birbirini yaftalama ve buna bağlı olarak birbirleri ile iletişimin olmaması ve kapalı bir grup olarak yaşama şeklinde de olabilmektedir. Ancak Muğla’daki Tahtacılar Alevi olmayan diğer gruplarla bir arada yaşamaktadırlar. Tahtacılar çevrelerindeki Tahtacı olmayan gruplarla etkileşim halindedirler. Tahtacı gruplar Tahtacı olmayan gruplarla karşılıklı olarak birbirlerine gidip gelmekte, birbirlerinin düğünlerine, cenazelerine katılmakta, birbirleri ile alış verilerini sürdürmektedirler.

“Tahtacılar kültürlerini, gelenekleri ve inançlarını nasıl yaşamaktadırlar? Bunlara hangi anlamları yüklemektedirler?” sorusunun yanıtı Aleviliğin temel felsefesi, Alevilikteki ahlaki ilkeler, Alevilerin inançları (cem töreni, kurban, oruç), geçiş dönemleri (doğum, evlenme, ölüm) göz önünde bulundurularak verilmeye çalışılmıştır.

Muğla’da yaşayan Tahtacıların kültürlerinin oluşmasında etkili olan en önemli öge Alevilik ile ilgili değerler sistemidir. Alandan elde edilen verilere göre Aleviliğin temel felsefesi hümanizmdir. Aleviliğin özünde insan sevgisinin olduğu ve insanı merkeze alan değerler sisteminin olduğu da katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Alevilik dürüst olma, doğru olma, hoşgörü, sevgi, saygı, samimiyet, haksızlığa karşı durma gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Yine Aleviliğin ahlaki değerler sistemini belirleyen üç önemli düstur vardır. Bu eline, diline, beline sahip olmaktır. Bu temel düsturlar katılımcıların hepsi tarafından bilinmektedir.

Muğla'daki Tahtacı gruplar kültürel anlamda değişim yaşamaktadırlar. Kimliğe ilişkin bir takım söylemler devam etmekte ancak özellikle dini pratiklerinde bir takım gelenekler uygulanmamaktadır. Bu durum yerleşim yerleri bakımından farklılıklar göstermektedir. Yani bir yerleşim yerinde geleneklerin uygulanması devam ederken diğer yerleşim yerinde geleneklerin uygulanmadığı görülmektedir. Örneğin Çörüş Köyünde cem töreni uygulanırken, Yeni Mahalle'de uygulanmamaktadır.

Tahtacıların dini kimliklerinde "Alevi" olmak öne çıkmaktadır. Mezhep olarak sorulduğu zaman "Caferi" mezhebi denmektedir. Temel ibadet pratiğini "cem" oluşturmaktadır. Cemlerin yapılışına ve cem çeşitlerine ilişkin bilgilere araştırmanın bulguları kısmında yer verilmiştir. Araştırma verilerinde günümüzde cemlerin yapılma sıklığının azaldığı yönünde bilgiler mevcuttur. Bu durumun yaşanmasında örneklem olarak seçilen bölgelere dedelerin gelme sıklığı, cemevinin varlık durumu; o bölgelerdeki yaşayan nüfusun azlığı veya çokluğu gibi değişkenler etkilidir. Araştırma bölgelerinden Aleviliğe ilişkin inanç ve uygulamaların en iyi yürütüldüğü yer Çörüş Köyüdür. Bunun en önemli nedenlerinden birisi burada cemevinin bulunması ve dedenin yılda en az üç defa gelmesidir. Kemaliye, Fevziye Köylerinde cemevleri yoktur ancak mürebbinin evinde toplanarak ya da geniş olan evlerde inançlarının gereğini yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Kimi katılımcılar bu alanların da yetmediğini ifade etmişlerdir. Cumhuriyet Mahallesinde de durum benzer şekildedir. Ancak bazı törenlerin yapılması için (başbağı gibi) dernek salonu mevcuttur. Yeni Mahallede gelenek çözülmüş durumdadır. Bunun nedenlerinden birisi cemevinin olmaması ve dedenin gelmemesidir. Katılımcıların ifade ettiğine göre dede en son o bölgeye iki bin yılda gelmiştir. Söz konusu bölgede Aleviliğe ilişkin uygulamaların devam etmeme nedenlerinden biri de o bölgedeki Alevi nüfusun azlığıdır. Bu nedenle onların ifadesiyle "güruf" (grup, sülale) toplanmamaktadır. Nüfus olarak azınlıkta olmak önemli bir değişkendir.

Katılımcılar tarafından geçmişte cem törenlerinin taliplerin yılda bir defa sorgulanması için kurulan bir nevi bir halk mahkemesi işlevinin olduğu ifade edilmiştir. Cemden önce grup üyelerinin aralarında varsa sorunlar ortaya konmakta ve değerlendirilmektedir. Hatalı işler yapanlar grubun rızası ve dedenin kararıyla cezalandırılmaktadır. Böylece grup örf hukukunu uygulamaktadır. Cem törenlerinin yapılmadığı yerlerde bu işlev doğal olarak gerçekleşmemektedir.

Alevi inancının gereklerinden biri olan oruç ibadeti katılımcılar tarafından yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Yine kurban geleneği devam etmektedir.

Geçiş döneminde doğuma ilişkin duşak kesme ve aydaş kaynatma gelenekleri terk edilmiş, uygulanmaz olmuştur. Ancak diş hediği ve tuzlama gelenekleri devam etmektedir. Evlenme konusunda eskiden Alevi olmayan kişilerden kız alma ve verme konusunda katı bir tutum izlenirken günümüzde bu tutum neredeyse terk edilmiştir. Ölümle ilgili uygulamalar Tahtacı gruplar arasında devam etmektedir. Bu alanda önemli bir çözümler görülmemektedir.

"Kültürel aktarım hangi kaynaklar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir?" sorusunun yanıtı Alevilik kültürünün aktarılmasında en önemli kaynağın aile olduğu

görülmüştür. Yine dede, cemevi, internet kaynakları da katılımcılar tarafından belirtilmiştir ancak bu kaynaklar aile kadar etkili görünmemektedir.

Aleviliğe inanış ve uygulamaların gelecek kuşaklara iletilmesi konusunda bir çözümlenin yaşandığı kabul edilmektedir. Katılımcıların ifadelerine göre Aleviliğin genç kuşaklara yeterince aktarılamamasında rol oynayan etkenler arasında gençlerin Alevilik kültürünü öğrenmeye istekli olmamaları, ailenin bu konudaki bilgisinin yetersiz olması gibi faktörler etkilidir. Genç katılımcılar Alevilik konusunda yaşlı kesimin kedilerinden daha çok şey bildiklerini ifade etmekte, bu konuda onlara saygı duymaktadırlar. Kimi katılımcılar Aleviliğe ilişkin uygulamaların çok katı olduğunu bunun biraz daha yumuşatılması gerektiğini, aksi takdirde gençlerin Alevilikten soğuyacaklarını ifade etmişlerdir.

Genel olarak belirtmek gerekirse Muğla'da Tahtacı geleneklerinde değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimler ilçe merkezlerinde daha çok, köylerde daha az olmaktadır. Köyde yaşayanlar birlikte ve dayanışma içinde oldukları için geleneklerini devam ettirme eğilimindedirler. Köyde yaşayanlar daha homojen bir yapıya sahiptirler. İlçe merkezleri daha heterojen bir yapıya sahiptir ve bunun artacağı düşünülmektedir. İlçe merkezlerine il içi ve il dışından farklı grupların göçü devam etmektedir. Bu gelişmelerin sonucunda Çörüş Köyündeki katılımcılar geleneklerine daha çok bağlı iken Cumhuriyet Mahallesiindikiler daha az bağlıdır.

Yine yaşanan yerdeki Tahtacı nüfusunun azlığı ya da fazlalığı da Tahtacı kültür ve uygulamalarını etkilemektedir. Örneğin Cumhuriyet Mahallesinde Yeni Mahalleye göre daha çok Tahtacı nüfus vardır ve geleneklerine daha çok bağlıdır.

İş ve mesleklerin değişmesi de geleneklerin uygulanmasının azalmasına neden olmuştur. Çünkü önceden aynı mesleği yapan tahtacı grup mensupları kolayca toplanıp inanç, gelenek ve uygulamalarını yerine getirebiliyorlardı. Ancak günümüzde Tahtacıların farklı uğraş alanlarına mensup olmaları kolayca bir araya gelmelerini etkilemiştir.

Genç neslin eğitilmiş olması da geleneklerin devam etmesini etkilemiştir. Eğitilmiş gençler geleneklere daha mesafeli yaklaşmaktadırlar.

Kaynakça

- AKSÜT, Ali, *Dünden Bugüne Türkmenler*, Kayhan Matbaası, İstanbul, 2003.
- ASAN, Veli, *Türkmen Alevileri*, Kardelen Sanat, Isparta, 2012.
- BAL, Hüseyin, *Nitel Araştırma Yöntemi*, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2013.
- BAL, Hüseyin, *Sosyolojik Açıdan Alevi-Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi*, Ant Yayınları, İstanbul, 1997.
- BİÇEN, Hüseyin Yüksel, *İnanışları ve Gelenekleriyle Tahtacılar*, Tek Ağaç Yayıncılık, Ankara, 2005.
- ÇIBLAK, Nilgün, *Mersin Tahtacıları*, Ürün Yayınları, 2005.
- DURKHEIM, Emile, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, Çev. Fuat Aydın, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005.
- ENGİN, İsmail, *Tahtacılar: Tahtacı Kimliğine ve Demografisine Giriş*, Ant Yayınları, Ankara, 1998.
- KALELİ, Lütfi, *Binbir Çiçek Mozaği Alevilik*, Can Yayınları, İstanbul, 1996.
- KÜÇÜK, Murat, *Horasan'dan İzmir Kıyılarına Alevi Türkmenler: Cemaat-ı Tahtacıyan*, Horasan Yayınları, İstanbul, 2009.
- MELIKOFF, Irene, *Hacı Bektaş; Efsaneden Gerçeğe*, (Çev. Turhan Alptekin), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.
- NOYAN, Bedri, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, c. II, Ardıç Yayınları, Ankara, 1998a.
- NOYAN, Bedri, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, Ardıç Yayınları, 1998b.
- NOYAN, Bedri, *Bütün Yönleriyle Alevilik ve Bektaşilik*, c. VIII, Ardıç Yayınları, Ankara, 1998.
- OCAK, Yaşar A., *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- SELÇUK, Ali, *Tahtacılar: Mersin Tahtacıları Üzerine Bir Araştırma*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004.
- SEYİRCİ, Musa Batı *Akdeniz Tahtacıları*, Derin Yayınları, İstanbul, 2007.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar, (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Ana Yayınları, İstanbul, 1980.
- ŞENER, Cemal, *Alevi Törenleri*, Ant yayınları, İstanbul, 1995.
- ŞENER, Cemal, *Sorularla Alevilik*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2008.
- ŞENER, Cemal, *Türkiye'de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar*, Etik Yayınları, İstanbul, 2006.
- TANAL, Önur, *Gelenekleriyle ve Günlük Yaşamlarıyla Antalya Tahtacıları*, Antalya Kent Müzesi Projesi Yayınları, Antalya, 2008.
- YILMAZ, Abdurrahman, *Tahtacılar da Gelenekler*, CHP Halkevleri Yayınları, Milli Kültür Araştırmaları, Ankara, 1948.
- YÖRÜKAN, Turhan "Alevi Kültürel Kişiliğin Oluşmasında Etkili Olan Ana Temalar", *Yol Bilim Araştırma Dergisi*, S. 28, Şubat, 2008.

YÖRÜKAN, Y. Ziya, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz Türk Töresi, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 1990.